

Naslov šestog poglavlja, »Jugoslavija je europsko pitanje« jest i zaključak toga poglavlja, koji uz druge karakteristike dokazuje da je ova knjiga bila namijenjena europskoj političkoj javnosti. U njemu Pilar pokazuje da Jugoslavija zbog svoje vrlo velike geopolitičke važnosti lako može ponovno postati svjetsko žarište problema. Otvorenjem Sueskog kanala Sredozemno je more ponovo jednim od ključnim prometnih pravaca, čime je porasla važnost i Jadranskog mora kao najkraćeg i najprirodnijeg izlaza na Sredozemno more za Srednju Europu. Samim time i Jugoslavija je prirodno tranzitno područje za srednjoeuropski vanjskotrgovinski promet. Taj tranzit kroz Jugoslaviju prolazi dvama pravcima, jedan od Zagreba a drugi od Beograda prema jugu, što također sadrži klicu dualističkog uređenja Jugoslavije. Važnost Jugoslavije za taj promet Pilar je predstavljao i kao politički interes Europe, jer bi alternativni pravac preko Italije predstavljao jačanje fašističke imperijalne politike, koja je prijetnja prvenstveno zapadnoeuropskim, ali i srednjoeuropskim interesima. Očuvanje Jugoslavije je dakle u europskom interesu, a Jugoslavija može opstati samo ako se federalizira. Tomu na putu stoji samo Srbija kao vječni remetilački faktor na ovim prostorima.

• *Domagoj Ćelić*

Rad je objavljen pod licencom Creative Commons Attribution-Non-Commercial (CC BY-NC)

Vine Mihaljević, Fra Mato (Matija/e) Divković – iz mletačke perspektive, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2024.

Kada je istraživao o fra Mati Divkoviću, autor Vine Mihaljević više je puta čitao njegova djela, studiozno i minuciozno proučio arhivske dokumente i gradivo iz Venecijanskih arhiva i knjižnice u Vatikanu.

Spominjem to zato što o Mati Divkoviću postoji opsežna literatura nastala tijekom protekla dva i pol stoljeća, počevši od prvoga zapisa Alberta Fortisa 1774. godine pa do najnovijeg vremena i zato što su različite teme o fra Mati (Matiji) Divkoviću vrlo dobro zastupljene u hrvatskoj i inozemnoj literaturi, a pogotovo se to odnosi na onu literaturi kojoj su neposredni poticaji bili obilježavanje dviju obljetnica, one povodom 350 godina Divkovićeve smrti i 400 godina od tiskanja *Nauka krstjanskog* (Velikog nauka, 1611. i Malog nauka 1616.). I zato je, moglo bi se reći, tema poprilično iscrpljena.

No, autor ovom studijom o fra Mati Divkoviću pronalazi novu nišu i promatra ovu složenu temu iz novog očišta. Naime, razdoblje djela i života fra Mate Divkovića u Mlecima nije dosad obrađeno kao jedinstvena i samostalna tematska cjelina i stoga predstavlja novi doprinos poznavanju određenih vidova pastoralno teološkog značenja Divkovićevih djela posebice zato što je njihovo razumijevanje nužno za poimanje razvoja teologije, kateheze na ovim prostorima u razdoblju nakon održavanja Tridentskog koncila.

Glavni, stožerni dijelovi studije, uz Uvod i Zaključak, tri su poglavlja, »Povijesni i pastoralni kontekst Divkovićevih djela«, »Fra Mate Divković iz mletačke perspektive«, »Pastoral straha u Divkovi-

ćevu *Nauku krstjanskom* iz 1611.« te Prilog, odgovor/polemika na prilog »Lesemplare vaticano della dottrina cristiana breve di Matija Divković« sarajevske znanstvenice Sanele Mušije čiji je skraćeni oblik autor objavio u časopisu *Croatica cristiana periodica* 2007.

Na autoru svojstven način, u prvom poglavlju, daje se jezgrovit pogled na crkveno-povijesne okolnosti koje su prethodile Divkovićevom životu tj. reformacija i Tridentski koncil, odnosno okolnosti u kojima nastaju Divkovićeva dijela, tj. pos-tridentsko razdoblje i protureformacija. Katekizmi koje Divković piše odnosno prijevodi s latinskog jezika imali su svoje preteče, kako na hrvatskom području, tako i u Bosni i Hercegovini. Prijevodi su to Kanizijeva, Bellarminova, Ledezmina katekizma kao i katekizma za opću crkvu – tzv. Rimskog katekizma koji određuju cjelovit i sustavan polog katoličkog nauka utemeljenog na Svetom pismu, patrističkim ocima, tradiciji i crkvenom Učiteljstvu.

Divkovićevi katekizmi, *Nauk krstjanski* nazivan *Veliki katekizam* ili veliki *Nauk krstjanski* iz 1611. kojem je pridruženo i *Sto čudesa i znamenja Blažene Djevice Marije* te *Mali nauk krstjanski* iz 1616. (kada su objavljene i *Besjede*), napisani ilirskim, slovinskim jezikom na bosančici ili bosanici, služili su franjevačkim redovnicima kao pastoralni priručnici, a kršćanskom puku kao duhovni smjerokaz svagdje gdje se prostirala franjevačka provincija Bosna Srebrena.

Osim toga, kako ističe autor, Divković je svojim djelima položio zaglavni kamen bosanskoj hrvatskoj narodnoj književnosti stvarajući zapadnu kršćansku uljudbu u Bosni na početku 17. stoljeća. Pisao je, propovijedao i svjedočio franjevačku karizmu u bosanskohercegovačkom druš-

tvu na temelju iskustva zapadnih duhovnih obrazaca.

Drugo poglavlje studije, »Fra Mate Divković iz mletačke perspektive«, donosi uvid u jedan nepoznati segment Divkovićeva života. Općenito, malo je detalja poznato iz njegova života. Autor čak ističe vjerojatnost da je Divković studirao u Mlecima. Venecija, ondašnji Mleci, postala je ubrzo nakon izuma tiska jedno od europskih knjigotiskarskih središta. Knjige različitih sadržaja brzo su se širile među građanstvom i na sveučilištima što navodi Crkvu da nastoji kontrolirati objavljivanje knjiga čiji sadržaji nisu sukladni kršćanskom nauku, odnosno uvodi cenzuru. Osim vjerske cenzure, Mletačka Republika uvodi i svjetovne cenzore, od sredine 16. stoljeća tu su službu vršili reformatori Padovanskog sveučilišta i Vijeće desetorice. Na temelju pozitivnih mišljenja navedenih prosudbenih tijela Mletačke Republike Divković je dobio dopuštenje da može tiskati svoja djela u Veneciji. Očigledno, taj proces nije bio jednostavan, jer su reformatori studija rukopise odobravali tek nakon što bi ih proučili javni čitatelj, inkvizitor i duždev tajnik te su to mišljenje upućivali Vijeću desetorice, koje je pak izdavalo dopuštenje za tisak.

Kako je već spomenuto, Divkovićevi katekizmi za puk i svećenstvo odnosno redovništvo pisani su na ilirskom jeziku i ilirskim slovima, stoga se može pretpostaviti da proces dobivanja dopuštenja nije bio ni jednostavan ni brz, te je uistinu, kako stoji na dopuštenju za tisak Vijeća desetorice, zaslužio »auguri« tj. da mu se čestita.

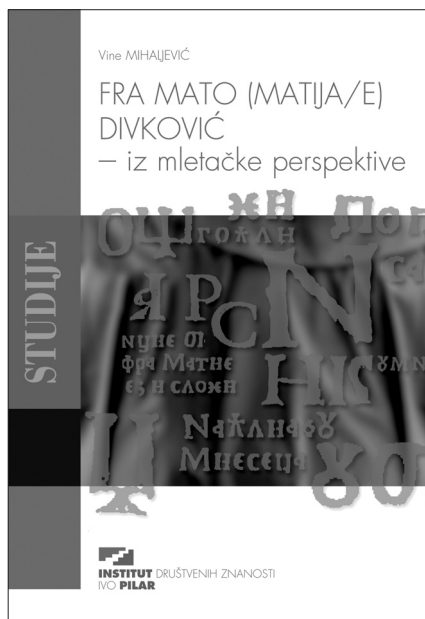
Isto tako mnogo vremena i velik trud uložio je Divković u izradu slova koja je sam izlio u Mlecima kako bi se otisnuli katekizmi na bosančici. Iste je povjerio na

čuvanje hrvatskoj bratovštini sv. Jurja i Tripuna u Mlecima kako bi i poslije poslužile za tisak knjiga. Proučivši pismo-hranu te hrvatske bratovštine, autor konstatira da je odnos Divkovića i hrvatske bratovštine sv. Jurja i Tripuna u Mlecima bio kulturno, nacionalno te komunikacijski plodonosan.

Divković je u Mlecima boravio više puta Mlecima. Najvjerojatnije je učio školu u franjevačkom samostanu s. Francesco della Vigna. Zatim je boravio u Veneciji 1611. i 1616. godine kada je tiskao svoja djela. Ti boravci, kao i boravak 1615. u Rimu gdje traži dopuštenje za tisak *Malog Nauka krstjanskog*, svakako su pridonijeli svjedočenju i širenju zapadnokršćanske uljudbe u Bosni i bosanskohercegovačkom onodobnom društvu.

U trećem poglavlju autor pozornost usredotočuje na strah Božji, koji znatno određuje sadržaj Divkovićeva *Nauka krstjanskog* (1611.), uz predstavljanje povijesno-biblijskog poimanja straha Božjega, pastoralne teologije straha prema francuskom povjesničaru Delumeauu te daje glavne uvide u strah Božji u *Nauku krstjanskome* (1611.).

Posljednjih deset godina znatno je porastao teološko-pastoralni interes za proučavanje Divkovićeva opusa što potvrđuje autorovu tezu o potrebi cjelovite valorizacije teološko-pastoralnog sustava u djelima fra Mate Divkovića. U tom kontekstu autor pokazuje napose kako je strah Božji bitna katehetska tema. Strah Božji znatno je obilježio najviše prevedene i najrasprostranjenije katekizme Tridentske reforme i obnove Katoličke Crkve u 16. i 17. stoljeću. Stoga smatra da je razumljivo tema straha Božjega znatno obilježila sadržaj *Nauka krstjanskog* (1611.). Odgovara na pitanje što je strah Božji u Divkovićevom *Nauku krstjanskom*, kako

strah Božji utječe na konkretan kršćanski život pojedinca i na zajednicu vjernika i na temelju kojih izvora Divković razvija svoj nauk o strahu Božjem.

U posljednjem prilogu u ovoj studiji autor donosi odgovor na članak »Lesemplare vaticano della dottrina cristiana breve di Matija Divković« Sanele Mušije u kojem je autorica osporavala da se riječ hrvatski narod ili ilirski jezik, odnosno ilirska slova pojavljuju na naslovnica Divkovićevih dijela. Autor u ovoj polemici vrlo egzaktno uz niz dokaza uspješno opovrgava Mušijine argumente.

Zašto je Divković i zašto su njegova djela, katekizmi tiskani u Mlecima aktualni i danas i zašto zavrjeđuju našu pažnju? Kao i u Divkovićevo vrijeme naš kulturni i javni prostor zasićen je sadržajima koji ne samo da nisu u skladu, nego se izravno protive kršćanskom nauku; stoga smo zaista potrebni Divkovićevih smjerkaza i manuala koji nas upućuju kako živjeti u punini vjere. Divkovićeva djela su

kroz stoljeća pridonijela očuvanju katoličke vjere i odgoju u katoličkoj vjeri hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini o čemu svjedoče sačuvani primjerci velikog i malog *Nauka krstjanskog* u franjevačkim knjižnicama diljem Bosne Srebrena, a i šire.

• *Ivana Žebec Šilj*

Rad je objavljen pod licencom Creative Commons Attribution-Non-Commercial (CC BY-NC)

Vine Mihaljević, Liječnik i kirurg fra Mihovil Sučić (1820.–1865.) – iz padovanske perspektive, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2024.

Fra Mihovil Sučić, rođen u Livnu prije više od 200 godina, nipošto nije nepoznata osoba, i to ne samo u znanstvenim krugovima nego i široj čitateljskoj publici. Fra Mihovil je naime bio prvi školovani liječnik u osmanskoj Bosni i Hercegovini, a živio je i djelovao sredinom 19. stoljeća. Taj podatak bio bi već sam po sebi stanovitna senzacija, jer čovjek se logično upita: zar je moguće da u tolikoj zemlji kakva je Bosna i Hercegovina sve do sredine 19. stoljeća nije bilo ni jednog jedinog profesionalnog liječnika? To je tim nevjerojatnije znamo li da je Medicinski fakultet Kraljevskog sveučilišta u Padovi, na kojem je studirao i fra Mihovil Sučić, osnovan početkom 13. stoljeća, dakle prije više od 800 godina! Ovo govorim kao odgovor svima onima koji i danas hvale »dobrobiti« koje su u ovu zemlju donijeli Osmanlije po okupaciji ovih područja sredinom 15. stoljeća. Ne samo da u toj zemlji u 400 godina osmanske vladavine nije osnovano nijedno sveučilište, nego nije postojala nijedna javna pučka škola, dakle škola koju bi osnovala država, nego samo nekoliko bijednih, ubožnih školica koje su uspjeli osnovati franjevci u gotovo nemogućim uvjetima, a i to pred sami kraj osmanske vladavine. Ne samo da nije bilo škola, nego nije bilo nikakvih cesta, o željeznici da ne govorim, nikakvih kulturnih institucija nit bilo čega što bi obećavalo bilo kakav napredak ni bolji život za stanovnike te pokrajine Osmanškoga carstva. Fra Mihovil Sučić rođen je u toj zemlji i u takvim uvjetima, ali je